

WERINON

— UITGAVE VAN DE —
HISTORISCHE KRING · NEDERHORST DEN BERG

DECEMBER 1999 · NR 36

Nederhorst den Berg · Overmeer

Historische Kring Nederhorst den Berg

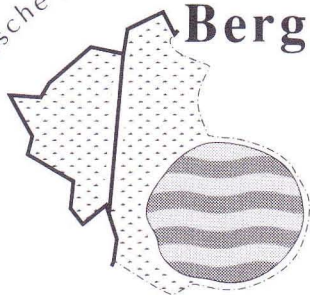
Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GM NdB, tel. 0294-254152
	Secretaris	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	C. Schoordijk - Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 BE NdB, tel. 0294-253119
	Leden	J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309 K. Scherpenhuijsen, Overmeerseweg 76 1394 BE NdB, tel. 0294-251727 R.J. Verkaik, Pieter de Hooghlaan 24 1394 GK NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar, Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368 T. Griffioen, Kuijerp pad 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106 J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed, Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 0294-251645
Omslag, ontwerp en technische realisatie		P. Griffioen, Lange Wetering 11 1394 KC NdB, tel. 0294-254603
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg gireрек.nr. van de bank: 368387
Informatie en documentatie		Maandagavond van 19.30 tot 21.30 uur. Bovenverdieping, Sporthal De Blijk.

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

december 1999, nummer 36

jaargang 9

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina

2	-	Mededelingen en Berichten
9	-	Van de kaart – Ruud Verkaik
10	-	Etymologie van Nederhorst den Berg – Jan Slor
15	-	De Reformatie in Nederhorst den Berg: de vroegste predikanten – Els N.G. van Damme
27	-	Het lijkt een eeuwigheid geleden – Gerard Baar

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

De laatste Werinon van dit jaar en deze eeuw.

Er is veel over de historie van Nederhorst den Berg in de haast afgelopen eeuw bekend geworden en vastgelegd, vooral in de laatste 10 jaar. Maar er is nog meer dan genoeg te ontdekken en uit te zoeken. U kunt daaraan meewerken door ons te steunen met het lidmaatschap of door een daadwerkelijke bijdrage.

Nieuwe leden hartelijk welkom.

Een mijlpaal op de drempel van de nieuwe eeuw. Het 300ste lid van de H.K.N.d.B. is mevrouw J.W.J.M. Stalenhoef-van Voorn. Na de filmvertoning op 23 november 1999, heette de voorzitter J.E. Jansen haar hartelijk welkom.

PROGRAMMA 1999/2000

Vrijdag 18 febr 2000 - Jaarvergadering met lezing/diapresentatie over het RESTAURATIEPLAN van de VECHT door de hr. Dick Mol van de Dienst Waterbeheer en Riolering,(DWR). Hij zal U duidelijk maken, waarom de Vecht hoognodig gerestaureerd moet worden en waar de prioriteiten liggen. Verbetering van de waterkwaliteit, vergroten stroomsnelheid, reiniging van de bodem, verwijderen van drijfvuil, etc.

Natuurvriendelijke oevers zijn hier en daar al aangelegd, de Vecht is weer schoongevist, visser Krijn Hoetmer ziet de Vecht steeds schoner worden en het Jaagpad krijgt een opknapbeurt.

"De Vecht is meer dan een watersysteem. Het is een landschappelijk natuurmonument. Met natuur als drager, economie als motor en mensen als rentmeesters."

Vrijdag 14 april 2000 - Lezing/diapresentatie door de Hr. W.Engel uit Abcoude "Een tocht langs de buitenplaatsen en theeoepels langs de Amstel, de Angstel, 't Gein en de Vecht."

Juni - Zomerexcursie.

Het bestuur van de Historische Kring wenst haar leden prettige feestdagen en een voorspoedig 2000.

Kopij voor de volgende Werinon graag vóór 15 februari 2000 inleveren bij de redactie.

EXPOSITIE: "De MIDDENSTAND van NEDERHORST DEN BERG"

Ook Nederhorst den Berg kende in de 20ste eeuw een zeer gevarieerd winkelbestand en aanverwante zaken. Over deze winkels, winkeltjes en de straathandel zal medio oktober 2000 een expositie ingericht worden.

In het voorjaar is er een enquête verspreid onder de mensen, die met de middenstand te maken hebben of gehad hebben. Er zijn al aardig wat formulieren retour. Ook weten we dat veel mensen bezig zijn de gegevens te verzamelen en te registreren. Graag zouden wij alle formulieren terug hebben voor 1 jan. 2000. Het verwerken van de gegevens en het verzamelen van het materiaal zal nog wel wat tijd en energie kosten.

Mocht U nog iets hebben, dat voor de tentoonstelling gebruikt kan worden, dan horen wij dat graag.

Wij hebben belangstelling voor: foto's, posters, reclamemateriaal, brieven, kwitanties, advertenties, zegelboekjes, stempels, gereedschappen, winkelmateriaal, oude voorwerpen, verpakkingen, etalagemateriaal, enz., enz.

We zijn zeer benieuwd !!!

Voor inlichtingen en reacties: Jan Baar, Kerkstraat 6, tel.254309 of Ruud Verkaik, P.de Hooghlaan 24, tel.254317.

LITERATUUR

- WEESP, meer dan een eeuw in foto's. Een beeld van een stad. Een boek over de verandering in het aanzien van de stad en in het leven van de Weespers - Ida Kemperman-Wilke.
- DE VECHTKRANT, aug.1999. Over het restauratieplan, o.a. een interview met Krijn Hoetmer, beroepsvisser. Uitgave DWR.
- HET GOOI LEEFT. Vroeger, nu en straks - Twintig hoofdstukken, veel afbeeldingen. Vereniging Vrienden van het Gooi.
- HILVERSUM ZOALS HET WAS. 100 Jaar van dorp tot stad. In 18 afleveringen. 7 gld.95 per aflevering.
- De laatste "BRUG" van de eeuw, met een schat aan informatie over Nederhorst den Berg in de 20ste eeuw. Red. "de Brug".
- ZO'N ANDERE TIJD. Beschrijving van het dorpsleven in Abcoude/Baambrugge tussen 1900 en 1925 - Stijnje Boerdam.
- De KLEIPIJP, wegwerpvoorwerp van weleer - J.Immerzeel. Over hoe de vele pijpenkoppen in de bodem van de omgeving terechtgekomen zijn. In: "In de Gloriosa", aug. 1999.

EXPOSITIES

- "De mooiste weg van Nederland: de 's Gravelandseweg toen en nu" - Goois Museum, Hilversum, t/m 16 jan. 2000.
- "De klederdracht van Huizen in al haar facetten" - Huizer Klederdrachtmuseum, Huizen.
- "Huizen inspireert kunstenaars, 1900-2000" - Huizer Museum, Het Schoutenhuis, Huizen, t/m 30 dec. 1999.
- "Notities, natuur en landschap" - Kasteel Groeneveld, Baarn, t/m 13 mrt. 2000.
- "Weesper Burgemeesters in de 19e eeuw" - Gemeentemuseum Weesp, t/m 31 jan. 2000.
- "Kerstgroepen in de Grote Kerk" - Grote Kerk, Weesp, t/m 12 dec.

CURSUSSEN

De Stichting Museaal en Historisch Perspectief organiseert in het komende jaar weer enige cursussen. Misschien zit er wat tussen:

-LANDBOUW- en BOERDERIJGESCHIEDENIS. In Heemskerk, jan/ feb. 4 lessen.

-Van de WIEG tot het GRAF. Over de levensloop en welk materiaal beschikbaar is. In Hoorn, maart, 4 lessen.

-NOTARIELE ARCHIEVEN. In Haarlem, jan/febr. 2 lessen.

-GEVANGENEN. In Haarlem, jan. 2 lessen.

-HANDELSREGISTER. In Haarlem. 25 mrt., een les.

Inlichtingen bij de Stichting, Postbus 5348, 2000 GE, Haarlem.
tel./fax 023-5319139.

DE GOUDEN-EEUWSE RONDE VAN NEDERHORST DEN BERG

Zaterdag 18 sept. stonden 40 enthousiastelingen bij de Herberg in Overmeer gereed voor de start van de fietstocht langs historisch interessante lokaties in en rond Nederhorst den Berg. De Hr. en Mevr. Joesse waren verzekerd van een enthousiast gehoor. Na een uiteenzetting over de verdwenen buitenplaatsen van Overmeer, ging de route via het kasteel naar het centrum, waar vooral Huize Voordijk aan de Voorstraat aandacht kreeg. Via Torenweg en Eilandseweg, waar de boerderijen "Runderlust" en "Dorpzicht" bekeken werden, zorgde het pontje "Kantjeboord" voor een veilige overtocht naar Nigtevecht. In het buurdorp werden de N.H.Kerk en het kerkhof bezocht. Op het terras van uitspanning "Tzaar Peter" kon genoten worden van een drankje en de nazomerzon. Daarna voerde de rit naar "Zwaanwijck". Hal en trappenhuis maakten veel indruk, evenals het mooi gerestaureerde park. Na dit levenswerk van Mevr. de Pré werd het eilandje "Hinderrust", het "Overvechtse" stukje Nederhorst den Berg tegenover de Hinderdam, waar voorheen de gelijknamige buitenplaats stond, aangedaan. De Hr. Cladder had voor een pont gezorgd, zodat ook de tweede Vechtovervaart, naar Hinderdam 15, mede dankzij de stuurmanskunst van de Hr. Joesse, vlot en veilig verliep. In en rond het huis van de fam. Joesse konden de deelnemers op rustige en ontspannen wijze de indrukken laten bezinken.

De tijdslimiet was ver overschreden, maar dat deerde niemand.

LEZING: HET GEIN, Levensloop van een rivier.

1951

7 Maart. Woensdagochtend. Met den trein van 5 minuten voor tien van de M.P. naar Abcou. Eerst het dorp ingefietst, daarna noordelijke oever van het Gein naar de Vink, kopje koffie binnen, door het hek naar het Merwedekanaal en daarover tot voor Nigtevecht. ... 11 Kleine witte lammetjes ... Veel water in het Gein, het stuk naar de molen leek een echte rivier. "De verlatene molen", met hier en daar een knotwilgje en een glimmend stuk weg en water. Warm. Kleuren in takken, geel, rood, grijs, groen. Heel stil. ... De deur van het nieuwe seizoen staat nu op een kier.

(Nescio: Natuurdagboek, p.150).

Vrijdag 29 okt. vulden 80 belangstellenden de zaal van 't Spieghelhuijs voor de lezing/diapresentatie van de Hr. Slofstra. Het prachtige landschap van deze "boerenrivier" onder de rook van Amsterdam inspireerde vele schilders en schrijvers. Prachtige vergezichten, mooie boerderijen en interessante landschapselementen te kust en te keur. Een wonder, dat een dergelijk geheel zich heeft kunnen handhaven zo dichtbij A'dam en ingeklemd tussen kanalen, rijkswegen en spoorlijnen.

Na de pauze ging de Hr. Slofstra in op de bedreigingen voor het Gein: toerisme, oprukkende verstedelijking, plannen voor wegeaanleg (RW6), industrie, HSL, waterpeilveranderingen, versterking van de dijken en verbetering van de wegen en niet te vergeten de natuurontwikkeling en landschapsarchitectuur. Gelukkig worden de Vereniging "Spaar het Gein", de Agrarische Vereniging "Vechtvallei" en de Actiegroep "De trein onder 't Gein" door velen gesteund in hun pogingen het "historisch prentenboek 't Gein", met 'n oppervlakte van zo'n 10 km², te behouden.

SCHENKINGEN

Distributiebescheiden - F.Gons.
Tegelscherven Petersburgseweg - Reinier v. Mourik.
Twee foto's H.v.Huisstede - B.v.Leeuwen-v. Huisstede.
Rekeningen van Van Huisstede-Hermes - F.Gons.
Glas R.K.S.V. V.B.O. - Rommelmarkt R.K.Kerk.
Drie foto's "Ooievaars in Overmeer" - E.G.Baar.
Jaargangen "de Brug" - J.Portengen-Pos.
Genealogie fam. Maassen - T.v.d.Velden.
Foto's Mr.Kremer e.a. - Ab Jong.
Doos scherven - Reinier v. Mourik.
Twee foto's, Inundatie Horstermeer, apr. 1945, "De Instuif"-
Mevr. G.M. Elshof-Roozendaal, Naarden.
Foto's excursie Pampus - J.Jansen.
Lied Horstermeer 75 jaar - Ab Jong.
Foto Dammerweg-Noord - T.v.d.Velden.
Prof. v. Schelven: Van hoepelrok en pruikentooi - G.Verheul.
Genealogische gegevens fam.de Bree - T.v.d.Velden.
Foto fam. V. Huisstede, Prutmolen, 1946 - G.Verheul.
Genealogie fam. Tangeman - T.v.d.Velden.
Wim Zaal: Vloekjes bij de thee - G.Verheul.
Genealogie fam. Oosterbroek - T.v.d.Velden.
A.L.Broer: Het land van Gooi en Eem - G.Verheul.
Foto's en documenten Fa.Schoordijk - W.Schoordijk.
Genealogie fam. (Schouten) V.d.Velden - T.v.d.Velden.
Foto bakker met mandfiets - J.v.Wijngaarden.
Foto's excursie Pampus - J.Baar.
Genealogische gegevens fam.Versloot - T.v.d.Velden.
Printer - Th. Wijngaard.
Foto's Fietsexcursie Gouden Eeuwse Ronde - J. Jansen.
Foto 25 jarig Jubileum A.Termeij, Vechtzicht - T.v.d.Velden.
Genealogische gegevens fam.Siewertsen - T.v.d.Velden.
Eierdopje met afb. Kasteel Nederhorst - J.Portengen-Pos.
Foto's Fietsexcursie Gouden Eeuwse Ronde - J.Baar.
22 Dia's Nederhorst den Berg - T.v.d.Velden.

VAN DE KAART

Ruud Verkaik

Eén van de weinige kaarten die van Overmeer, althans van dit punt, zijn uitgegeven. Het is een uitgave van Piet en Jans van Huisstede-Hermes uit 1950; een stukje Overmeerseweg met drie winkels, twee kruideniers en één slager. In het pand in het midden begon N. de Jong een kruidenierswinkel. In het "Prentenboek" is hiervan nog een foto te zien met de dames de Jong voor de winkel en een schuur ernaast. De winkel was rietgedekt, de schuur had een pannendak.

Ten tijde van deze foto is de winkel al overgegaan in handen van het echtpaar Van Huisstede-Hermes. Tot ± 1960 is het een winkel gebleven. Daarna opende Van Huisstede een nieuwe winkel op de hoek van de Meidoornlaan.

Het pand rechts van de foto is gebouwd door Gebr. De Geus. Aaltje van Huisstede legde er op 3 mei 1934 de eerste steen voor. Zij bestierde daar samen met haar moeder en haar zuster Gerritje, ook een kruidenierswinkel, tot waarschijnlijk 1970. Na de sluiting kwam de 'Kipcorner' er in. Nu is het 'Kniphoekje' er in gevestigd. De woning ervoor werd bewoond door de dames Helder en Van Huisstede. Links op de foto is de winkel van slagerij Kees Snel te zien. Zijn vader begon de zaak rond 1900. Het pand (van net voor de oorlog) verving een oud pand met een hoge schoorsteen. In 1972 is de slagerij gesloten. Op dit moment is er, vanaf 1993, een antiek-curiosawinkeltje in gevestigd.

ETYMOLOGIE VAN NEDERHORST DEN BERG

Jan Stor

Vooraf

Naamgeving komt voort uit de behoefte van mensen om plekken uit hun nabije of verdere omgeving te identificeren. Plaatsnamen ontstaan doordat men, met behulp van het eigentijdse taal materiaal, geografische aspecten van de lokatie van de nederzetting of sociale aspecten van de bewoners van de nederzetting tracht te karakteriseren. Op dergelijke wijze is ook de naam "Nederhorst den Berg" ontstaan.

"En zien reeds in 't verschiet vooruit,
Verlicht door de avondzonnestraalen,
Het aad'lijk Huis te Nederhorst,
Welks grond een reeks van vaste muuren
En tweepaar sterke torens torst,
Gebouwt om eeuwen te verduuren;
Doch heden is men in 't gemeen
Wat zuiniger op kalk en steen.

Ziet daad, nu kan men 't klaar beöogen;
D'Aloudheid toont in dit gestigt
Haar eed'len zwier en groot vermoogen.
Wat Dorp komt ons voor ons gezicht
Zo hoog vertoonen aan deez' vlieten?
Het is Den Berg; ô die hier stil
Mag leven zonder zielsverdrieten, (...)"

'Speelreis langs de Vechtstroom op de
uitgegeevene gezichten van de
Zeegepralende Vecht'; Claas Bruin, 1719.

Het ontstaan van de Vechtstreek en de naam "Vecht"

De Vechtstreek zoals we die nu kennen, heeft een lange voorgeschiedenis, maar is geologisch niet oud. Het ontstaan ervan valt voornamelijk in het Holoceen, het jongste geologische tijdperk. In de voorlaatste ijstijd hebben zich ontwikkelingen voorgedaan, die markante terreinvormen hebben opgeleverd, waarvan restanten nu nog zichtbaar zijn in het landschap. De stuwwal Utrechtse en Gooise Heuvelrug komt op verschillende plaatsen aan de oppervlakte, onder meer in Muiderberg en Nederhorst den Berg, gelegen aan de Vecht. In deze plaatsjes steken "bergjes" van gestuwde zandige en grindrijke afzettingen door het later gevormde veen- en kleipakket heen.

Door deze streek slingert zich de rivier de Vecht. Deze rivier is een zeer belangrijk element in de geschiedenis van het dorp Nederhorst den Berg. Over de oorsprong van deze rivier zijn deskundigen het oneens¹. Etymologisch gezien is de verklaring dat de Vecht rond het begin van de jaartelling aftakte van de (Kromme) Rijn nabij het gehucht Vechten (tussen Bunnik en Utrecht), aanvaardbaar. Het toponiem geeft hier aanleiding toe: het Romeinse woord voor de Vecht was "Fehta", "Fecta", "Veth" en "Veht" (=vaart). De Vecht mondde uit in een waddegebied en vervolgens in zee.

Volgens Donkersloot-de Vrij (1985) dateren de meeste plaatsnamen in de Vechtstreek uit de periode waarin het ingrijpen van de mens in het landschap dermate groot werd, dat het uiterlijk ervan volkomen veranderde en een cultuurlandschap ontstond. Sommige plaatsnamen houden nog wel de herinnering vast aan het oude landschap: Abcoude (vroeger "Abekenwalde", te herleiden tot sompig bos in zeekleigebied) en Muiden (vroeger "Amuthon", "Amuda", te herleiden tot monding van een waterloop of wadkreek).

Nederhorst den Berg

In Nederhorst den Berg staat de Nederlands Hervormde Kerk bovenop een natuurlijke hoogte. De kerk schijnt in 1038 te zijn gesticht². Onderaan het bergje ontstond bebouwing die natuurlijk beschut lag

tegen de buiten haar oevers tredende Vecht. Gezien de unieke ligging van deze "natuurlijke vluchtheuvel", mag aangenomen worden dat reeds (ver?) voor de stichting van de kerk bewoning op of onder aan de berg bestond. De buurtschap die rondom de berg ontstond, droeg de naam "Den Berg", die te vinden is op een kaart uit ca. 1599 ³.

Het juiste jaartal van de bouw van de nabijgelegen ridderhofstad (kasteel) is niet te bepalen. Sommigen noemen het jaartal 1257, anderen dateren het een eeuw eerder ⁴. Zeker is dat het huidige kasteel Nederhorst eerst de naam "ter Horst" droeg, zoals vermeld op een kaart uit ca. 1525 ⁵. Krol vermeldt als jaartal van zijn oudste bron 1536.

Zoals veel plaatsnamen zijn ontstaan door kenmerk of ligging, zo werd ook de naam "ter Horst" gegeven. De ridderhofstad werd immers dichtbij de horst of berg gesticht (horst = hoogte, dikwijls begroeid met laaghout). Aanvankelijk lijkt het vreemd, dat voor de buurtschap rondom de hoogte van meet af aan het woord "berg" is gebruikt en men met betrekking tot het kasteel altijd de term "horst" bezigde, want dit zijn twee begrippen voor hetzelfde object. D.P. Blok ⁶ meldt echter de naam "Horstwerde" voor het gebied rondom de hoogte in een oorkonde uit 1173. Ook meldt Blok als naam voor de kerk: "Nederhorst" (ca. 1382). Uit deze benamingen blijkt dat de term "horst" zeer zeker niet alleen voor de naam van het kasteel gereserveerd werd.

Dit Horst wilde men onderscheiden van het hoger, stroomopwaarts gelegen Horst te Renen, waar een ridderhofstad stond, genaamd: "Hoogerhorst". Zo werd het lager, stroomafwaarts gelegen Horst: "Nederhorst". Zoals hierboven vermeld, trof Blok deze naam aan voor de kerk en niet voor het kasteel. Krol ⁷ schrijft dat hij de naam wel aantrof voor het kasteel in een bron uit 1301 welke hij echter niet vermeld. Die bewering wordt ongeloofwaardig als hij de volgende zin citeert uit een document ter overdracht van de ridderhofstad met de datering 22 april 1301 ⁸: "(...) siin huys tot der Horst, dat legghet tot Horstwaerde (...)". Wellicht is uit het bovenstaande te concluderen dat de naam "Nederhorst" aanvankelijk bestemd was voor de horst zelf en voor de kerk die daar bovenop stond en dat daarna de ridderhofstad

de naam "Nederhorst" ging dragen. Dit wordt onderstreept door de benaming "Thuis te nederhorst" zoals vermeld op een kaart uit 1575⁹. De naam "Nederhorst" voor het kasteel staat op een fragment van een kaart uit ca. 1625¹⁰.

Uiteindelijk werd de naam voor het dorp een samenstelling: Nederhorst den Berg. Een oude vorm hiervan: "Nederhorstenberg", staat op een kaart uit 1828¹¹. Van Berkel en Samplonius¹² geven de volgende verklaring: "Nederhorst den Berg (NH) 918-948 (11e E) Nesseshort (?); 1396 Nederhorst; 1573 Horst; 1639 't Huys Horst / Den-berg; gevormd uit horst 'begroeide hoogte' en neder-, dit laatste in tegenstelling tot het kasteel Hoogerhorst (nog vermeld op 17e eeuwse kaarten) in een bocht van de Eem boven Amersfoort. Het er thans mee verenigde Den Berg ontleent zijn naam aan de zandheuvel waar het op gebouwd is." De melding van de auteurs: "1573 Horst" gaat dus niet zo ver terug als de kaart uit ca. 1525¹³.

(wordt vervolgd)

Donkersloot 1985, pagina 10-11.

Krol 1949, pagina 20.

Donkersloot 1985, pagina 50.

Krol 1949, pagina 20.

Donkersloot 1985, pagina 41.

D.P. Blok 1993.

Krol 1949, pagina 40.

Krol 1949, pagina 41.

Donkersloot 1985, pagina 46.

Bakker 1976, pagina 62.

Donkersloot 1985, pagina 124.

Van Berkel 1989.

Donkersloot 1985, pagina 41.

Geraadpleegde literatuur

Marijke Donkersloot-de Vrij, De Vechtstreek. Oude kaarten en de geschiedenis van het landschap. Weesp, Uitgeverij Heureka, 1985.

J. Krol, De geschiedenis van Nederhorst den Berg. Arnhem, Gijsbers en Van Loon, ongewijzigde herdruk der uitgave van 1949.

DE REFORMATIE IN NEDERHORST DEN BERG: DE VROEGSTE PREDIKANT

Els N.G. van Damme

Toen de Augustijner monnik Maarten Luther op 31 oktober 1517 zijn 95 stellingen aan de deur van de Slotkapel te Wittenberg bevestigde, luidde hij daarmee de Reformatie in. Hij was niet de enige, die in een tijd van slechte financiële en economische omstandigheden, alsook vervolgingen op religieus gebied in verzet kwam tegen het rooms-katholicisme, dat onder andere door de Spaanse overheersing en inquisitie onder Karel V en Philips II in een kwaad daglicht kwam te staan.

In de Nederlanden werkten al enige tijd de humanistische ideeën van Erasmus door, die kennelijk een goede voedingsbodem waren voor het gedachtengoed van Johannes Calvijn. Diens aan strenge dogma's gebonden leer verdreef voor een groot deel het meer gematigde Lutheranisme. Velen sloten zich bij de ideeën van Calvijn aan, deels als teken van politiek verzet. Na de opstand van 1572 (de inname van Den Briel) onder leiding van Willem van Oranje, kregen de calvinisten de vrijheid hun gereformeerde kerken, zoals die toen heetten, te organiseren en zij kregen hier toen het alleenrecht op de godsdienst. Het begon in Holland en Zeeland, maar op 26 augustus 1580 gaven ook de Staten van Utrecht een placaat uit, waarbij de uitoefening van de Roomse Religie werd verboden. Aangezien in die tijd Nederhorst den Berg onder Utrecht viel, trof deze uitspraak ook de kerk alhier. Dit verbod veroorzaakte verwarring in de kerken. De Gereformeerde kerken die toen ontstonden (de Nederlands Hervormde Kerk ontstond pas in 1816) moesten zich eerst nog organiseren, maar met steun van de gevluchte Hugenoten uit Frankrijk, die daar al goed georganiseerde kerken hadden, werden er kerkenraden samengesteld, die via afvaardiging op regionaal niveau classes vormden, die elkaar weer ontmoetten in de landelijke synode. In het algemeen was de overheid, die ook een belangrijke stem bleef houden in de

kerkelijke organisatie, niet geporteerd voor deze democratische ontsnapping aan haar gezag. Op veel plaatsen werd het rooms-katholieke patronaatsrecht gehandhaafd, waardoor de schout het recht had om de dominee te benoemen. Vaak was het ook zo dat regenten zelf in de kerkenraden zitting namen om hun invloed te kunnen blijven uitoefenen. Gezien de verwarring in de kerken namen de Staten het recht in handen om de kerkelijke zaken te regelen. Op 6 februari 1590 stelden zij een kerkenorde vast, die na wijzigingen in 1593 en 1606 op 28 augustus 1612 uiteindelijk in een definitieve vorm werd vastgesteld. Deze turbulentie nam definitief een einde door de aanvaarding van de Dordtse Kerkenorde op 6 augustus 1619.¹

Men realiseerde zich dat de Reformatie ook voor de kerkgangers een zeer grote overgang betekende. In de rooms-katholieke eredienst hoorde men de heilsboodschap in het Latijn, een onbegrijpelijke taal voor het gewone volk. Men moest het doen met de "verbeelding". Men had dus geen persoonlijk contact met het Woord Gods en men nam ook zelf geen kennis van de inhoud van de Bijbel. De belangrijkste heilsmiddelen waren de sacramenten: de eucharistie, de doop en het heilig oilsel. Nu kwam de prediking centraal te staan. De uitvinding van de boekdrukkunst maakte het mogelijk Latijnse geschriften in het Nederlands te verspreiden en de in opdracht van de Dordtse synode gemaakte Statenvertaling van de Bijbel (1637, fig. 1) bracht het kerkvolk dicht bij het Woord en ook mondiger om de prediking, die nu in verstaanbare taal werd gebracht, kritisch aan te horen. Deze vertaling bleef tot in de 20e eeuw de basis van de leer.

Men moest nu ook zelf kiezen om tot de kerk te willen behoren en verkreeg het lidmaatschap van de gereformeerde kerk alleen vrijwillig, door openbare belijdenis van het geloof af te leggen. Echt vrijwillig was het overigens niet, want om een maatschappelijke positie van betekenis te krijgen, werd men wel geacht tot de officiële kerk te behoren.

In Nederhorst den Berg was in 1556 *Jan Harmansz* als Rooms

Priester in dienst van de kerk gekomen.³ In 1593 ging hij tot de Gereformeerde godsdienst over en werd na herhaald onderzoek tot predikant benoemd. In het algemeen had men zijn hoop niet gericht op "*onstandvastige lieden die zich willig tot hervormd predikant lieten verbouwen*". Al in 1574 had de synode de eigenschappen die men moest bezitten om predikant te worden voorgeschreven. Men moest "*naast de vreze Gods en andere christelijke deugden ook wetenschap en geleerdheid hebben*". Dat betekende dat men onder meer kennis moest hebben van Latijn, Grieks en Hebreeuws. Toch blijkt dat ongeveer 17 % van alle predikanten voor 1600 tot de "bekeerlingen" moet worden gerekend.¹ Wellicht heeft een goede verstandhouding met de lokale bevolking er in die gevallen toe bijgedragen dat de overgang van het rooms-katholicisme naar het calvinisme kon slagen.

Jan Harmansz was dus de eerste predikant in Nederhorst den Berg, zij het dat hij vele "*paapse superstitiën*" aanhield.³ Hoe lang hij de kerk na 1593 nog heeft gediend is niet bekend. Een oud geschrift⁴ noemt twee namen van predikanten die hier na hem hebben gediend: *Johannes Tayus* en *Henricus Oosterhaern*. Van de laatste is bekend dat hij uit een noord-hollands predikantengeslacht stamde (zijn grootvader was vanaf 1584 predikant in Sloten) en dat hij vóór 1611 predikant was in Ter Horst, zoals Nederhorst den Berg toen werd genoemd.

In 1618 kwam *Gerardus de Bree*.⁵ Hij was op de synode van de gereformeerde kerken in het Sticht, gehouden te Utrecht in 1619, predikant afgevaardigde van Ter Horst en Overmeer. Waarschijnlijk stond hij eerder in Woudenberg, vanwaar hij werd afgevaardigd naar de synodes van 1606 en 1612. Hij stierf in Nederhorst den Berg begin oktober 1624, zes jaar na zijn aantreden alhier⁶. Zijn weduwe bleef nooddruftig achter. Er is een brief bewaard gebleven, omstreeks mei 1625 geschreven door een ons onbekend persoon, vermoedelijk een kerkenraadslid, bedoeld om aan de weduwe mee te geven bij haar bezoek aan de classis in Amersfoort. In die brief wordt duidelijk gemaakt dat de weduwe, nadat de nieuwe dominee

"*Paludanus* zijn eerste predecatie gedaan hadde den XXIII november duisent VI hondert XXIII..... het huijs geruimt en heft haer in een camer beholpen en heft zijn huijs onderhouden van zijn bedde te sudder zijn vaten te wassen en zijn huijs te rinnigen en dat daertoe van den XXIII november tot den lasten april toe en daer geen proviten van genooten".⁷ Haar woonruimte werd haar dus ontnomen, zij verrichtte allerlei werkzaamheden voor de nieuwe dominee, maar kreeg daarvoor geen vergoeding. De weduwe, zo blijkt verder uit de brief, ging al voor de derde maal naar Amersfoort om de classis te verzoeken er voor te zorgen dat dominee Paludanus haar kon uitbetalen. Misschien kon de dominee dat heel moeilijk doen, omdat de traktementen (salarissen) van dorpspredikanten in die tijd laag waren. In een pamflet uit 1700, dienend als klacht over het te lage traktement van vooral dorpspredikanten, werd een berekening gemaakt waaruit blijkt dat een predikantsgezin onmogelijk van f 500.- kon leven en dit was in die tijd een gebruikelijk jaartraktement, vaak was het nog minder.⁸

Hoe de reis van de weduwe de Bree naar Amersfoort zal zijn verlopen, kunnen we alleen bevroeden. Zij zal gedeeltelijk per jaagschuit en gedeeltelijk per postwagen gereisd hebben, een reis die zeker een uur of zeven geduurd zal hebben.⁹ We weten overigens niet of zij die derde maal wel naar Amersfoort gegaan is. Op 30 maart 1625, reeds vóórdat genoemde brief geschreven werd, ging er namelijk een verzoekschrift uit van de classis aan de Staten van Utrecht tot het verlenen van een jaar *gratie* aan de weduwe Gerardus de Bree.¹⁰ Weduwen van gereformeerde predikanten, die een overheidstraktement hadden genoten, kregen zo'n "genadejaar". Zij hielden dan enige tijd na de dood van hun echtgenoot het salaris en mochten in de pastorie blijven wonen. Het zou dus kunnen zijn dat de weduwe zich in één van de kamers van de pastorie "*behielp*".⁶

De nieuwe predikant was dominee *Rutgerus Paludanus*, die op 24 november 1624 zijn eerste preek hield en op 3 april 1625 officieel werd bevestigd. Hij zal gekleed zijn geweest in een

tabbaard met een geplooid kraag, zoals we weten van afbeeldingen uit die tijd (fig.2). Het was een ambtsgewaad met wijde mouwen, de voorloper van de toga. Hij bleef gedurende 42 jaar, tot zijn emeritaat in 1667, aan Nederhorst den Berg verbonden. Het was zijn eerste en enige gemeente. Reeds als kandidaat nam hij gedurende de zwakheid van zijn voorganger hier geruime tijd de dienst over. Wij kennen de herkomst van Rutgerus Paludanus niet en waar hij gestudeerd heeft is ook niet gevonden. Het zou in Leiden moeten zijn, welke academie in 1572 door Willem van Oranje werd geïnitieerd.⁸ De naam Paludanus is een verlatinisering van de naam Ten Broecke. Een naamgenoot van hem, Bernardus Paludanus (verwantschap is niet duidelijk en de naam Paludanus was toen niet zeldzaam) is uit Enkhuizen tot over de grenzen beroemd geworden door zijn "rariteitenkabinet". De objecten daarin verzameld, kwamen uit verre streken, van reizen die hij maakte naar Syrië en Egypte¹¹. Hij was ook een groot medisch geleerde en hoogleraar in Leiden. Hij werd geboren op 28 oktober 1550 te Steenwijk.

Rutgerus Paludanus is geboren in 1598 en trouwde omstreeks 1625 met Elisabeth Dircks. In de oudste doopboeken van Nederhorst den Berg kunnen we drie kinderen van dit echtpaar aantreffen. Er zijn er echter meer geweest, die later in de archieven opduiken en al waren geboren vóór er doopboeken waren (zie bijlage). De doopboeken beginnen in 1639. Het kind dat als eerste in het oudste doopboek door dominee Rutgerus Paludanus eigenhandig (fig.3) werd ingeschreven was zijn eigen dochter Gijsbertgen op 19 mei 1639. In het lidmaten register van de kerk vinden we nog twee kinderen: Antonius, die in 1709 naar Amsterdam vertrok en geboren moet zijn vóór 1639, evenals Theodorus, die later een belangrijke rol in Nederhorst den Berg zou gaan spelen..

Op 2 juni 1667 wordt bij de Staten van Utrecht het verzoek ingediend om dominee Rutgerus Paludanus het emeritaat te verlenen op grond van zijn hoge leeftijd (69 jaar), zijn toenemende

Fig. 2. Johannes Becius, predikant te Dordrecht 1626 (naar 8).

*Deel van de Gedoopte Gelyk kinden
 also anders hoonz en die namen der Ouders*

<p><i>Namen der kinderen.</i></p> <p><i>Des 19^{en} Mey Anno 1639.</i></p> <p><i>Gijsbertgen Paludanus.</i></p>	<p><i>Namen der ouders.</i></p> <p><i>Rutgerus Paludanus Predicant tot Nederhorst.</i></p>
---	---

Fig. 3. Inschrijving van Gijsbertgen Paludanus in het doopregister (13) door haar vader Ds. Rutgerus Paludanus.

zwakheden en mankementen in het gehoor en bij het lopen. Het viel hem zwaar veelvuldig te moeten preken en zijn zoon Theodorus, die theologie had gestudeerd, moest al meerdere malen invallen wanneer hij zijn taak niet meer kon vervullen. Hij heeft de kerk van Nederhorst, zoals reeds opgemerkt, dan 42 jaar gediend¹². Op 19 juli 1667 werd hem het emeritaat verleend en op de 21ste ging het verzoek uit naar de Staten om zijn zoon, de proponent Theodorus Paludanus, in zijn plaats te mogen benoemen. Hetgeen reeds op 31 juli geschiedde.

Theodorus Paludanus werd dus Rutgerus' opvolger. Hij deed zijn intrede op 8 september 1667.¹³ Van hem weten wij dat hij in Utrecht zijn opleiding genoot. De theologie studie was daar sedert 1634 mogelijk. Er heerste in die tijd een voorkeur om in voorkomende vacatures voorrang te verlenen aan kandidaten uit de eigen gelederen. De synode in Zeeland liet bijvoorbeeld in 1597 weten *"dat de classes het beste doen sullen aen de vaceerende kerkcken, dat de studenten van binnen 's lants tot den kerckendienst bequaem bevonden wesende, geprefereert mochten worden voor de uitheemse kerckendienaers ofte proponenten"*.¹ Theodorus was daarvan een voorbeeld. Hij was een bekende in onze contreien. Het was bovendien heel gebruikelijk dat zonen in het voetspoor van hun vader of oom traden en predikant werden. Het was een aantrekkelijk beroep, omdat men een groot aanzien genoot. De sociale status van predikanten was ongeveer vergelijkbaar met die van de schout. Hij was ook vaak de enige intellectueel in de dorpsgemeenschap. Toch hadden dorpspredikanten in het algemeen een laag traktement, soms zelfs alleen de opbrengst van de pastorie, terwijl ze zelf van "tuinieren" meestal geen kaas hadden gegeten en afhankelijk waren van gemeenteleden om de opbrengst daarvan te kunnen genieten. Heden beschikken oude pastorieën, zoals ook die in Nederhorst den Berg, vaak nog over grote moestuinen. De hervormde pastorie, hoewel door de eeuwen heen enkele malen vernieuwd, heeft hier zeer waarschijnlijk tot heden toe altijd op dezelfde plaats gestaan.

Het lage traktement van de dominees werd tot het eind van de 17e eeuw enigszins gecompenseerd door het voorrecht om voor één of twee van hun zoons studiebeurzen te kunnen verkrijgen om theologie te studeren aan de Latijnse school en aan de universiteit. Zo zien we echte domineesfamilies ontstaan, waarvan de familie Paludanus er zeker één was. Rutger en Petrus, respectievelijk zoon en kleinzoon van Theodorus, werden eveneens predikant. Rutger in Capelle aan de IJssel. Van hem is bekend een "*Kerkelijke Redevoering, doorlopende de ingevorderde grote Nieuwjaers-rekeningen van eens ieders Rentmeesterschap*" aan de hand van Lucas 16:2.¹⁴

In de loop van de 17e eeuw ontstond er een overschot aan theologiestudenten en we zien dan ook dat heel veel predikanten hun eerste gemeente niet meer verlieten. Het was overigens ook voor een kleine dorpsgemeenschap financieel niet aantrekkelijk om een nieuwe predikant te moeten beroepen en ook pastoraal gezien gaf men de voorkeur aan dominees die de lokale omstandigheden door en door kenden. Ook Theodorus heeft de gemeente Nederhorst den Berg tot zijn dood gediend.

Dominee Theodorus Paludanus maakte in een 17e eeuws en moeilijk leesbaar handschrift nauwkeurige verslagen van het inkomen en de uitgaven van de diaconie.¹⁵ De ontvangsten kwamen uit de wekelijkse collecten op zondag en uit de bussen, waarin men zijn giften kon doen. We lezen er voor het eerst over op 29 oktober 1703. Deze bussen stonden op zes plaatsen: in Overmeer bij Bruijn Cornelisse, aan de Hinderdam bij Grietje Abrahamse Veerman en op Den Berg bij de secretaris Graskaas, bij dominee Paludanus, bij de kerk en bij Sijmetje Paludanus (waarschijnlijk een zuster van Rutgerus). De uitgaven gingen naar de armen. Er blijkt duidelijk een beleid uit: meestal kregen de armen het geld niet persoonlijk in handen. Soms werd een persoon uitbesteed om een vak te leren en zijn kost werd dan door de diaconie betaald. Zo bijvoorbeeld Griet Pieters in 1700. Zij werd voor een jaar in de kost besteed bij Claes Claesz om wol te leren

spinnen, waarvoor een bedrag van f 30.- per jaar werd vastgesteld. Doch Claes Claesz mocht haar ook ander werk opdragen tot zijn eigen voordeel. Een ander geval betrof de vrouw van Kees Kerkieck (een bijnaam voor Cornelis Rietvinck). Haar man was overleden en weduwen verkeerden dan in uiterst moeilijke omstandigheden. Op 16 oktober 1707 kreeg de timmerman Jan Roelen Timmer f 150.- van de diaconie voor het repareren van haar woning aan de Hinderdam. Dat was de woning, die nu onder nr 17/19 bekend staat. Ook kreeg bakker Willem Hendriksz. Cuijper van de Hinderdam (thans nr. 15) geregeld geld voor het leveren van brood aan een arme in de gemeente. Op 5 mei 1709, kort voor zijn dood betaalde dominee Paludanus f 12.- aan Willempje Kuijpers *"wegens de Huijshuur t geen aan haer salaris / maand was gekort"*. Een enkele keer werd geld gegeven, zoals aan Jan Jansz, die zes gulden per maand kreeg *"tot des selfs onderhoud alsoo door ouderdom als swack sijnde wegens jigt in geen staat en was om te kunnen verdienen...."*

In het voorjaar van 1709 stierf dominee Paludanus vrij plotseling. Zijn laatste eigenhandig geschreven verslag in het Diaconieboek betreffende de huur van Willempje Kuijpers dateert van 5 mei en we kunnen aan zijn handschrift zien dat hij óp was. Op 19 mei werd hij bijgezet in de kerk op de Berg *"in het koor aen de Zuydtzijde van de blaauwe steen"*, waar zijn vrouw Aletta Stochius, die hem twee jaar eerder ontviel, reeds begraven lag. Zij hadden een gezin met acht kinderen, die in Nederhorst den Berg opgroeiden en belijdenis deden. Het gezin heeft wel leed gekend, want drie van hen zijn op jonge leeftijd, variërend van 13-22 jaar, in Nederhorst den Berg begraven (zie bijlage).

Al vrij spoedig beschikte de gemeente over een nieuwe dominee. Reeds op 11 augustus 1709 werd dominee *Johannes Vos* bevestigd door Ds. van de Weetering uit Vreeland. Dominee Vos was afkomstig uit Dülken (Gulik), een plaats, die ca 25 km ten noord westen van Roermond, bij Mönchen Gladbach ligt. Hij werd er op 4 mei 1682 geboren. Hij trouwde met Hendrika van

Kroonenborch en zij kregen hun eerste kind in Nederhorst den Berg: Ernesta, gedoopt op 9 augustus 1711. De getuige droeg de wonderlijke naam Amilia van Megen genaamt de Swart van Nijmegen.

Het gebied rond de Benedenrijn, waar de dominee vandaan kwam, was in de 16e eeuw een toevluchtsoord voor vervolgte gelovigen uit Nederland en de denkbeelden bleven daar dan ook erg lijken op de aangrenzende Nederlandse situatie. Daar werd ook de Noordnederlandse gereformeerde kerk geboren.¹ Het land van Gulik, dat onder een onverdraagzaam rooms-katholiek bewind viel, heeft in de 16e en 17e eeuw dan ook verschillende Dienaren des Woords voortgebracht, waarvan velen naar Nederland terugkwamen. Johannes Vos is slechts twee jaar aan Den Berg verbonden gebleven. Hij kreeg een beroep naar Maastricht, waar hij zich in zijn eigen regio waarschijnlijk beter thuis gevoeld zal hebben. En weer was de gemeente voor een korte periode vacant. In 1712 zou een periode ingaan die de kerk van Nederhorst den Berg grote zorgen zou brengen. Daarover een volgende keer.

Bronnen.

1. F.A.van Lieburg, Profeten en hun vaderland. Boekencentrum 1995.
2. Prof.Dr P.J.A.N.Rietbergen, De geschiedenis van Nederland in vogelvlucht. Bekking Amersfoort 1992.
3. G.Verheul, De Pastoor die Predikant werd. Contactblad Hist. Kring Ned.den Berg 1:18-20,1988.
4. Collectie Regt, CBG, 's-Gravenhage.
5. F.A.van Lieburg, Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816. Deel I: predikanten. Dordrecht 1996.
6. Dossier de Brie-van Linschoten. CBG, 's-Gravenhage.
7. R24-2, nr.31. RAU.
8. H.N. Koers (red.), Vier eeuwen domineesland. Meinema Zoetermeer, 1997.
9. J.C.Sepp, Nieuwe Geographische Nederlandsche Reise- en Zak-atlas. Amsterdam 1773.
10. R24-2, nr. 308. RAU.
11. Dossier Paludanus, CBG, "s-Gravenhage.
12. DTB Ned.d.Berg, nr.2 .SAGV, Hilversum.
13. DTB Ned.d.Berg, nr.1 SAGV Hilversum.
14. Ds. J.v.d.Haar, Schatkamer van de Gereformeerde Theologie in Nederland c.1600-c.1800 (1987).
15. HG/D1. SAGV, Hilversum.

Bijlage.

Rutgerus Paludanus, geb. c.1600, overl. Ned.d.Berg 2-12-1679; tr.c. 1625 Elisabeth Dircks, overl. Ned.d.Berg 14-6-1669

Kinderen o.a.:

1. Hilletje, geb. c. 1626, begr. Ned.d.Berg 14-10-1647
2. doodgeboren kind, 21-7-1628
3. doodgeboren kind, 6-10-1629
4. Annetje, geb. c. 1630, tr. Ned.d.Berg 2-10-1653 Claes Pietersz Sluijs
5. Catarijntgen, geb. c 1632, otr. 1) Ned.d.Berg 7-6-1657 Henrick Jansz Schipper (ofwel van Ende) 2) Ned.d.Berg 10-12-1671 Hendrick Jansz. Tosch
6. Antonius, geb. vóór 1638
7. Theodorus, geb. vóór 1638
8. doodgeboren kind, 21-2-1638
9. Gijsbertgen, ged. 19-5-1639; tr.Amsterdam 3-11-1661 Huijbertus Luls, geb. 1613.
10. Elisabeth, ged. 6-11-1642, tr. Ned.d.Berg 29-10-1665 Cornelis Corse van der Meulen
11. Dirck, ged. 11-5-1645

Theodorus Paludanus, geb. Ned.d.Berg c.1635, begr. Ned.d.Berg 19-5-1709, tr. Ned.d.Berg 23-11-1669 Aletta Stochius, begr. Ned.d.Berg 11-3-1707.

Kinderen ged. te Ned.d.Berg:

1. Elisabeth, 2-4-1671, begr. (niet in Ned.d.Berg) 15-9-1693
2. Christoffel, 22-7-1673
3. Rutgerus, 21-2-1675
4. Antoinetta, 10-6-1677
5. Anthony, 1-12-1678
6. Christina, 14-8-1681, begr. Ned.d.Berg 15-7-1696
7. Nicolaas, 1-7-1683, begr. Ned.d.Berg 15-7-1696
8. Aletta, 8-2-1685

HET LIJKT EEN EEUWIGHEID GELEDEN

Gerard Baar

In de jaren dat Janus Vossepoel (Janus van de Kaai) en oude Jan Schriek (wiens vrouw een sigarenzaakje in Overmeer had en dik 90 geworden is ondanks alle tabaksgeur) de dijken van het dorp met de zeis maaiden, was de gang der seizoenen nog volkomen merkbaar. Ze verschenen op een bepaald moment, deden hun maaiwerk in een rustig, niet aflatend tempo en verdwenen in de herfst uit het dorpsbeeld. Na een zachte of strenge winter kwamen ze net zo geruisloos terug als het gras. Weer, weer of geen weer, werd de zeis gewet en na in de handen gespuwd te hebben streken ze steeds opnieuw met mooie slagen de dijken glad. Ze waren de kappers van het platteland. Kort geschoren leek het nog platter. Af en toe werd het werk onderbroken om het zweet van voorhoofd en hals te wissen met een grote rode zakdoek of om een pluk pruimtabak in de mond te proppen. Daarom heb ik ze natuurlijk nooit horen zingen! Kauwen en zingen gaat niet tegelijk. Ze hadden veel gemeen: rustige werkdrijf, blauwe thermoskannen met koude thee en tien woorden per dag om elkaar te begrijpen. Als de klokken van de beide kerken, handmatig geluid door Han van Asselt en Gerrit van Benschop Ezn., begonnen te beieren stopten ze subiet. Ze dekten de scherpe snijkanten van hun zeisen af met een jutezak, die bij hun fietsen lag, namen hun hebben en houwen mee, en sloegen de zeisen over hun schouders. Al steppend gaven ze zichzelf snelheid en gingen huiswaarts voor de middagmaaltijd.

Dag in dag uit kwamen ze iedereen tegen. Onder andere Bernard Portengen, in de volksmond Rembrandt genoemd, omdat hij als schilder met hart en ziel alles opknapte waartoe hij opdracht kreeg. De enige decibellen die de landelijke rust verstoorden, was eigenlijk het groetgebrom. De dorpelingen kwamen elkaar steeds op praatafstand tegen. In de vroegmis, op de Dammerweg (het industriële centrum), in de Horstermeer (agrarische activiteiten) of op het Eiland. En 's zondags in de kerk, in het café of op het voetbalveld, maar altijd gescheiden, ieder in zijn hokje. Ook Janus en Jan maaiden oecumenisch, maar baden gescheiden.

Van baden was nog geen sprake, omdat de badkameercultuur in het prille stadium van de gootsteen of teil was. Samen baden maakte eigenlijk nog sneller furore, dan samen bidden. Zondagse vechtpartijtjes ,op de paar strandjes die het dorp bezat, kwamen af en toe voor, omdat men nog niet gewend was met elkaar te recreëren. En toen de ouders zo ver waren, dat ze begrip voor elkaar kregen, begonnen de kinderen weer om andere redenen met elkaar te vechten. “Je raadt het nooit”, verzuchtten de ouders van tegenwoordig.

In de dagen van Jan en Janus viel er niet eens wat te raden. Raad werd van buitenaf gegeven in een soort borduurpatroon. Daar van afwijken was niet mogelijk, omdat het patroon dan niet meer klopte. Nu klopt het patroon ook niet meer maar wij hebben het voordeel dat we iets meer ons eigen leven in kunnen kleden. Verlost, maar weer gevangen. Materieel geketend. En daarvan loskomen is moeilijker dan de zondagse kerkgang in die jaren vijftig. Dat kostte wat collectegeld ‘naar vermogen’. Zo ging het bij de andere partijen ook, de zogenaamd ‘ongelovigen’ collecteerden net zo veel, alleen op andere tijdstippen. De knopen werden in de collectezak van iedere gezindheid gevonden.

‘Knoop’ is een ander woord voor vloeken. ‘Vermogen’ is een woord dat slaat op hetgeen men bezit, maar ook op het vermogen iedereen elke dag te kunnen groeten en dit vermogen is tenietgedaan door de opkomst van het automobiel. Technisch een hoogstandje, maar contactueel een dieptepunt. Men was te snel voorbij. Nu er te veel auto’s zijn, kan men zijn buurman goedemorgen gaan zeggen op de snelweg. In minder dan tien woorden, want zo gauw er wat beweging in de file komt, uit de rest zijn knoop door te toeteren.

Het geluid van een maaiende zeis hoor je haast niet meer, haast en lawaai hebben de overhand gekregen.

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek

adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM

openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak

telefoonnummer: 035-6292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *

idem, 1700-1936 *

gemeentebestuur, 1939-c.1968 *

bevolkingsregisters (1830) 1850-1939 (1944) *

burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *

notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *

Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *

Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979

Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *

Horstermeerpolder, 1612-1980 *

Spiegelpolder, 1779-1979 *

Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *

doopboeken (hervormd), 1639-1823

dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)

trouwboeken (hervormd), 1639-1823

begraafboeken, 1625-1828

klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):

3357 deel I (transporten en hypotheke) 1757-1774

3357 deel II (transporten en hypotheke) 1757-1774

3358 (transporten en hypotheke) 1775-1783

3359 (transporten en hypotheke) 1782-1802

3360 (transporten en hypotheke) 1803-1811

3361 deel I (schepenakten) 1577-1655

3361 deel II (schepenakten) 1660-1710

3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773

3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

Afbeelding omslag: Overmeer
Collectie: Historische Kring Nederhorst den Berg